

Erik Nygaard:
Arkitektur i en forvirret tid:
Internationale strömningar 1968–94,
Christian Eijlers' Forlag, Köpenhamn, 1995

& Finn Werne:
Arkitekturens ismer
Arkus och Arkitektur förlag AB,
1997

Recenserade av
Sten Gromark

Arkitektur – ett samhälles själsliga tillstånd i sten och bruk... Om två aktuella tolkningar av nutida arkitektur

I en tid av vidgad samhällslig uppmärksamhet vid arkitektur som kulturuttryck känns det stimulerande att två större arbeten nyligen publicerats på nordiska språk. De ställer vår provinsiella verklighet på sin spets mot en i många stycken främmande och, i våra nordiska ögon, på senare år allt mer vildsint internationell arkitekturkultur. Dessa personliga ansatser till att nå insikt om svårgripbara skeenden känns välgörande i synnerhet när den amerikanska exploateringen av fransk filosofi tar sig allt mer obscena och perversa uttryck i ett ständigt sökande efter nyheten för dagen, klädd i arkitektoniska termer. Den europeiska arkitektoniska identiteten och självförståelsen förtvinar i skuggan av dessa anstormingar. De två böckerna anlägger effektiv mot-

eld. Samtidigt är de snärjda i samma garn som de försöker bryta sig loss ur.

Om 70-talet präglades av en radikal sociologisk legitimering av arkitektur har detta under 80-talet övergått i försök att ge estetisk legitimitet åt arkitektur genom att låta det arkitektoniska skapandet löst förknippas och associeras med ett i stort sett egentligen obegripligt men likväl fascinerande och tankestimulerande franskt filosofiskt frasmakeri. Detta utvecklingsförlopp kan tydligt utläsas i en rad aktuella amerikanska och brittiska tegelstensvolymerna som nu i talrika och ganska osammanhängande textutsnitt lägger en epok i graven likt gravvårdar över en svunnen och nu död intellektuell epok. Den är därmed mogen att ställas på hyllan; så som the architectural reader's digest,

skådebröd för ett kulturellt utvecklingsförlopp som nu till fullo klingat ut. Först då når den oss i Norden – via Atlanten – på allvar! Sic.

Kommer möjligtvis denna ytlighet i 90-talets ljus att avlösas i en ren arkitektonisk legitimering av det arkitektoniska, skulle man kunna fråga sig, när tendensen för dagen, åtminstone i Europa, skulle kunna betraktas som en fundamentalism – åter till arkitekturen och materialen som sådana, åter till det äkta tektoniska verknings sättet, i bästa fall i form av en radikal estetisk pragmatism av holländskt snitt.

De böcker jag talar om är Erik Nygaards *Arkitektur i en forvirret tid. Internationale strömningar 1968–94*, från 1995, Christian Eijlers' Forlag, Köpenhamn, och Finn Wernes *Arki-*

tekturens ismer, Arkus och Arkitektur förlag AB, den senare alldeles nyligen utkommen under 1997. De lämnar bägge ovärderliga bidrag till en annan och mer genuin förståelse av arkitektur i vår tid än den bleka och kaleidoskopiskt rapsodiska bild som de amerikanska textsamlingarna nog lämnar efter sig hos läsaren.*

Det som emellertid slår mig i läsningen hos de två författarna är att de tycks på något vis motvilligt, av nödvång, konfronterade med dagens arkitekturströmningar. Som om de bägge forcerats av någon obönhörlig kraft att över huvud taget röra vid detta vildjur? Är det en kulturell distans kombinerad med en fråga om en distans mellan generationer som ligger bakom detta? frågar jag mig.

Hos Nygaard tar detta sig uttryck i en viss nostalgisk återblick till en tid av nykter nordisk socialrealism – före förvirringen? En svunnen tid av förnuft och besinning i arkitekturens värld, kan den återupprättas efter några lättsinnigt förföriska nihilistiska snedsprång och krumbukter?

Jag tror inte det. Förvirringen är bestående. Vi måste lära oss att leva med den. Aporin är permanent.

Vad som skett under postmodernism och dekonstruktivism är förvisso inte slumpmässigt genererade företeelser, ej heller betingade av någon genuin efterfrågan bland beställare

eller allmänhet utan snarare mediamässigt mycket skickligt konstruerade och till och med planterade evenemang. Men att de varit möjliga – något som ur 70-talets ljus ter sig så osannolikt – är också betingat av mer djupliggande samhällsstrukturer. Arkitekturens legitimitetskris och död efter modernismens guldålder, så profetiskt annonserad redan av Manfredo Tafuri i tidigt 60-tal, skulle obönhörligt döma arkitekturen till ett planlöst rumlande från den ena ytterligheten till den andra, mellan generaliserat, fullständigt kaos och geometrisk själv-tillräcklighet, enligt Tafuri så pinsamt förtydligt i samband med Biennalen i Venedig 1985, postmodernismens egentliga genombrott, med den nu också bortgångne Rossi. Idag, 1997, är Gehrys sinnliga excesser i Bilbao lika rimliga som Vacchinis extrema arkitektoniska askes i sporthallen i Losone.

Finns någon utväg?

I Wernes fall blir Framptons begrepp kritisk regionalism en besvärjelse som svarar mot Nygaards plädering för en återupprättad, socialt ansvarsfull funktionalism av folkhemsnitt. Werne framhäver traditionsbyggets trygga strukturer som ett motsvarande recept. Inte särskilt överraskande. Slutkapitlet i Wernes bok, som väl abrupt avlöser en framställning koncentrerad vid Eisenman, har karaktäristiskt nog huvudsakligen hämtats från en tidigare artikel i tidskriften *Kulturmiljövård*.

I detta framhävs svagheten i de bägge böckerna som jag tycker mig se, betraktade som arkitekturmanifest eller traktat in spe, såväl som den ohyggliga svårighet det idag innebär att formulera en ny framkomlig väg,

än mer ett sammanhängande program för en ny arkitektur. För sammanhängande är väl just vad vi inte vill att den skall vara? Dagens manifest kanske snarare utgår ifrån det orimliga i ett sådant program och det omöjliga i ett sådant angreppssätt överhuvud. Med Michel Serres ord; vi måste lära oss att finna *ordning* i mångfalden, *oföränderlighet* i förändringen, *identitet* i skillnaden...

Ytterligare en svårighet i projekt av det här slaget är att relatera den nordiska arkitekturkulturen till den omgivande globala. Klyftan är så stor, och har vidgats under så lång tid, att de tvära kasten från den ena världen till den andra ofta blir påfallande dråpliga. I det svenska klimatet betydligt mer drastiskt, möjligtvis, än i det danska. Efter långa utvikningar i en främmande arkitekturkultur måste man till slut landa i sin egen värld igen, i sin egen hembygd.

Nygaards plädering för en realistisk arkitektur, i förhållande till en tekniskt naturalistisk respektive kyligt modernistisk, känns emellertid sympatisk och står här nära amerikanen Michael Benedikts plädering för en verklighetens sinnliga arkitektur, något som ligger nära det nordiska kynnnet, förvisso.

Wernes resonemang kring det ex-tentionella och det intentionella, om det förevarandes tröghet och det önskvärda outhärlighet, med begrepp som autentisk typ och auktoritär typ, i mina ögon en befriande och en besläende arkitektur, rymmer stimulerande tankemönster men låter sig inte beröras eller besmittas, ej heller riktigt befruktas, av det faktiskt arkitektoniskt empiriska. Resonemanget när

* Jag tänker mest på Nesbit, K., ed., 1996, *Theorizing a New Agenda For Architecture: An Antology of Architectural Theory 1965–1995* men också på Ockman, J., ed., 1995, *Architecture Culture 1943–1968*, bland de bättre exemplen, med klart tydligare europeisk profil finns Leach, Neil, ed., 1997, *Rethinking Architecture*.

inte in till det arkitektoniska verkets kropp.

Bägge författarna står på en bred arkitekturvetenskaplig empirisk botten i sättet att referera till en världskultur av aktuella, realiserade arkitekturverk. Den egenskapen är en framträdande förtjänst. Nygaards rikhaltiga, påkostade och bildmässiga framställning underbygger väsentligt hans resonemang – är kanske till och med dess själva förutsättning. I Wernes bok framskymtar den empiriska botten endast glimtvis och har uppenbarligen inte på något avgörande sätt direkt färgat eller inspirerat framställningen. Byggnaderna framskymtar här närmast som magiska ikoner som bildligt pekar hän mot den byggandets verklighet ur vilken reflektionerna mynnat, är födda ur, även om den relationen här återfinns på ett mycket teoretiskt och abstrakt plan. Det filosofiska allvaret och förtroendet med det strikt filosofiska stoffet är emellertid hos Werne betydligt mer förtroendeingivande än hos Nygaard även om framställningen blir väl kompakt och svärgeomtränglig. Werne ger prov på en bred beläsenhet som inger stor respekt.

Valet av -ism-begreppet som bokens och framställningens själva ryggrad känns däremot besvärande. Bäd-dar inte detta synsätt för ett tillrätt-läggande i efterhand och väl grova för-enklingar i ett mycket komplicerat skeende, låt vara att det har sina peda-gogiska poänger? Det finns ju så många modernismer. Ett mera fin-slipat analytiskt redskap som belyser den dynamiska relationen mellan ett omgivande samhälle och den tillspe-tade kampen mellan arkitekternas

estetiska etablissemang och dess avant-garde är något man önskar sig snarare än stilarnas intellektuella historia.

Där Werne brister i sin förmåga att påtagligt föra in arkitekturverket i bilden där brister Nygaards framställning på det idémässiga planet i sin brist på fördjupning. Den väl respektlösa framställningen av den fordom så gåt-fulle Daniel Libeskind står exempelvis inte i proportion till det djupa konst-närliga och intellektuella allvar vi vet Libeskind begår i sitt arkitekturarbete. Han kan rimligen inte reduceras till ett ihärdigt upprepande av en zig-zag-figur, låt vara att det sannerligen är hans signatur. Verken i sig själva rymmer så oändligt mycket mer om man bara tillåter sig att gräva. Åtminstone av intentioner. Omvänt är Nygaard lika väl förtrogen med verken och deras faktiska rumsliga arkitektoniska egenskaper som Werne är med sitt filosofiska och idéhistoriska stoff.

Sammantagna ger de två böckerna en unik möjlighet att pröva två aktu-ella, personliga och engagerade för-hållningssätt till och tolkningar av nutida arkitektur på nordisk botten där personen Erik Nygaard möjligen träder fram i tydligare relief än perso-nen Finn Werne, möjligen beroende på valet av framställning, textens grundton och intentionsdjup.

Något väsentligt med dessa böcker är också att de ger legitimitet och rea-litet åt värdet av själva utforskandet av innebörder i utvecklingsförlopp i nu-tida arkitektur, något som länge för-summats som en forskningsuppgift i den nordiska akademiska arkitektur-världen, för övrigt kanske lika mycket i Europa i övrigt. Det hedrar i synner-het de forskningsorgan som stött fors-

karnas arbete. Nils-Ole Lund i Århus, som inspirerat Nygaard, förtjänar att framhållas som ett betydande undan-tag i detta sammanhang med boken *Nordisk Arkitektur*. Att framförallt konfrontera en rikhaltig byggd verk-lighet med ett teoretiskt och filoso-fiskt perspektiv, att söka trådar, rörel-sescheman, bakomliggande orsaker och sammanhang i ett till synes kaotiskt och oöverskådligt skeende före-faller med detta som ett allt mer ange-läget och självklart forskningsfält även om företag som dessa sällan bedöms ha tillräcklig vetenskaplig substans. Arkitekturforskningen sitter här gränsl mellan två stolar. Vem tar an-svar för att överbygga? Den samhäl-leliga relevansen saknas då alls icke. Att låta bebyggelsens utveckling i längre tidskeenden bilda underlag för analyser och tolkningar av kulturell förändring och utveckling borde till-höra ett givet moment i all humanis-tisk forskning, något som kan förväntas bidra till ett mått av fördjupad självinsikt i den kaotiska nutidsmän-niskans livsvärld, långt bortom den konventionella stilhistoriens domäner. Det ger de bägge böckerna verkli-gen prov på.

Det empiriska och metodologiska angreppssättet borde ju också i ett framtidsperspektiv kunna gripa dju-pare in i arkitekturprojektets kultu-rella återspeglningar än att reduceras till täta makroanalytiska repertoar-översikter, både av filosofiska och arkitektoniska verk. Ansatser i denna riktning borde kunna skildra de vägar som gör arkitektur till kulturers kan-ske viktigaste medel att frambara social och existentiell innebörd i vår tillvaro, att berika och fördjupa våra

sinnliga upplevelser, inte så mycket i själva formens värld som sådan utan snarare i dess tillblivelsefas och som ett redskap eller medium i ett menings- skapande socialt förlopp över längre tidsrymder. Arkitektur är något så mycket mer än en enkel hegeliansk bespeglning av ett samhälles själsliga tillstånd – den är också detta samhäl- les allra främsta läsart och förkroppps- ligande samt ett försummat medel till radikal förändring av vardagsvärld och världsbild.

En arkitekturkritiker och teoreti- ker som Patrice Goulet har nått långt på den vägen; att genom arkitekturen skildra vår skräckblandade förtjusning över en vild och osäker tid. På samma sätt har Poul Baek Pedersen på ett in- trängande och likartat vis skildrat vår amoderna tidsålder präglad av sam- tidigheternas överlagrade kontext, den samtidiga närvaron i vår tid av

alla hittills existerande historiska ske- den, gestaltat i arkitektoniska termer genom staden Berlins moderna trauma. Hans van Dijk har i en tunn liten bok blottlagt en ocean av reflektioner över hur arkitekturen undslipper dilemmat mellan värdenihilism och komman- doestetik, mellan arkitektonisk *funda- mentalism* och missriktad *demokratur*, på väg mot bilden av arkitektur som kritisk kulturell handling.

Vad man framförallt saknar i de bägge framställningarna av Erik Ny- gaard och Finn Werne är därför en tyngdpunkt vid själva den träffande upplevelsen av arkitekturen, ett feno- menologiskt betraktande av arkitek- turens förmåga att frambara känslor och känsloutlevelser. Man drabbas, ofta oförberedd och dåligt påläst, av arkitekturens obönhörliga påtaglig- het. I både god och dålig mening. När denna dynamiska dimension i arki-

tekturbegreppet inte är närvarande blir framställningen lätt överdrivet saklig och neutral. Det fungerar säkert mycket väl i en professionell utbildningsituation, mot vilken bägge verken är riktade och där de säkert kommer att ha sina främsta kvaliteter, men det innebär också svårigheter för den obevandrade att tränga in i och ta del av arkitekturens kulturella ut- trycksmöjligheter och förmenta inre mysterier.

Minns Steen Eiler Rasmussen.

Men nu har författarna för visso inte haft några egentliga pedagogiska avsikter i denna riktning. Uppgiften har varit svår nog.

Och resultatet – som det är – är gott nog!

Sten Gromark
docent,

Inst. för Byggnadskonst
Chalmers tekniska högskola, Göteborg

Magnus Mörck:
Medelsvensson bor inte här längre
BFR T 12: 1997

Boken är skriven av Magnus Mörck, etnolog, verksam vid Etnologiska institutionen i Göteborg. Det är Bygg- forskningsrådet som gett ut boken, som i allt väsentligt bygger på Mörcks avhandling. I denna nyutgåva har tex- ten bearbetats något. Ett nytt kapitel har lagts till som diskuterar undersök- ningens bostadspolitiska samman- hang. I övrigt är det marginella juste- ringar av texten som gjorts, bortsett från avhandlingens metodavsnitt som bantats i syfte att öka bokens läsvärde för en bredare krets. Det är säkert väl-

betänkt, men väcker också obesvarade frågor om undersökningens upplägg- ning och genomförande.

Bokens tema tar fasta på livsstil och boendekarriär. Den empiriska basen består av 100 intervjuer med arbetare, vårdpersonal, civilingenjörer och civilekonomer. Det är deras laddning av staden med varierande betydelser som löper som en undertext i hela un- dersökningen.

Texten är uppdelad i två partier: Den första delen redovisar nyckel- begrepp och resultat från genomförda

intervjuer. Dessa avsnitt behandlar boende, identitet, klass och livsstil. Den andra delen är analytisk och av- handlar undersökningen utifrån boendekarriär, symbolik, segregering och bostadspolitik. Avslutningsvis diskuteras undersökningens trovär- dighet och i vilken mån som metod- valet bestämmer den bild av göteborg- garnas boendekarriärer som träder fram i genomförda intervjuer.

I det inledande kapitlet om boende och identitet påpekar Mörck att idén om Medelsvensson är en del av funk-

Recenserad av
Magnus Rönn & Inga Britt Werner

tionalismen. Det var i samband med Stockholmsutställningen 1930 som Medelvensson lanserades som representant för folket. Idén om en genomsnittsmänniska var alltså redan från början länkad till den funktionalistiska bostadsideologin. Genombrottet kom med Stockholmsutställningen. Det är en föreställning om enhetlighet gemensam med efterkrigstidens normering av bostadsbyggandet. Även den framväxande bostadsforskningen betonade likhet, framhåller Mörck i en kritisk kommentar. Forskarna intresserade sig för fenomen som kunde ses som uttryck för samstämmighet i människors förhållande till storstadens komplexitet och mångfald. Mörck har valt ett motsatt perspektiv för sin undersökning. Han fokuserar på skillnader i stället för på likhet i människors livsföring. Begreppet livsstil passar till detta forskningsperspektiv. Livsstil hänvisar både till individers val och samhällets klasstruktur. Mörck ser en växelverkan; klasstrukturen utgör grunden till livsvillkoren samtidigt som marknaden tillsammans med välfärdsstaten ger ett ökat spelrum åt människors möjlighet att gestalta sin framtid.

Undersökningens uppläggning

Mörck har valt att studera tre mycket olika göteborgsmiljöer; dels villa- och radhusförorten *Åkered* i väster, dels *Kommendantsängen* i innerstaden, dels *Lövgärdet* i norr som den sista av miljonprogrammets hyreshusområden. Valet av undersökningsgrupper har kompletterats utifrån yrke och arbetsplats. Skälet till denna urvalsmetod var avsikten att spegla boendekarriärer som baserar sig på

skillnader i sociala villkor. För var och en av undersökningsgrupperna har ett typiskt förlopp renodlats från barn- till familjebildning. En majoritet av de intervjuade personerna har varit i 25–35-årsåldern. Under denna period i livet prövar vanligtvis människor sammanboende, särboende och familjebildning. Det är således en flyttningstät period i livet som studerats.

Den första undersökningsgruppen är arbetarna. De representeras av livsmedelsarbetare och handelsanställda. De arbetar vid processindustrier och stora livsmedelshallar. Sett utifrån boendet utgör handelsanställda en intressant kategori genom att det finns en lokal arbetsmarknad för dem som skapar närhet mellan arbete och bostad. Det är kvinnor, ofta deltidsanställda med låga inkomster, som lever stora delar av sina liv i stadens ytterområden.

Den andra undersökningsgruppen kallas för vårdfolket. Det är förskollärare, socialsekreterare och sjuksköterskor. Dessa yrkesgrupper har valts för att de representerar välfärdsstatens omsorg om medborgarna samtidigt som de i sitt dagliga arbete möter konsekvenserna av storstadens "hårda villkor". Deras arbetsplatser är daghem, sjukhus och socialkontor i stadens ytterområden. Ekonomiskt har vårdfolket en livslön på samma nivå som arbetarna. Kulturellt finns dock påtagliga skillnader i livsföring i förhållande till arbetarna.

Den tredje undersökningsgruppen är civilingenjörer och civilekonomer från Chalmers och Handelshögskolan. De har valts som representanter för de starkaste yrkesgrupperna inom det privata näringslivet. Inter-

vjuade personer arbetar inom tillverkningsindustri, banker och högteknologiska företag. Goda löner gör att denna undersökningsgrupp relativt fritt kan antas välja bostad. Drömmar och förhoppningar kan växa och få utlopp som ett boende i attraktiva områden.

Heminredningen

I arbetarhemmen är möblerna antingen nya eller "halvmoderna". Vardagsrummen präglas genomgående av soffgruppen och en stor bokhylla med prydnadsföremål. Många har video och hemelektroniken är modern. Äldre möbler lyser med sin frånvaro. Det förflutna har varken förgyllts med minnen eller blivit avvisat med olust. Idealet är det hyggligt moderna. Mörck noterar att kvinnligt handarbete ofta sätter sin prägel på arbetarhemmen. Längtan efter det hemlika och ombonade uttrycks genom smådukar och prydnadsföremål. Arbetarnas hem framträder i detta perspektiv som en tydlig motvikt till deras operonliga arbetsplatser. För arbetarkvinnorna framstår också hemsysslor ofta i positiv kontrast till arbetslivet. Ett hem med dukar och prydnadsföremål ses inte som börda på samma sätt som hos medelklassens kvinnor. Arbetarkvinnornas beskrivningar av sina hem innehåller inte heller något avståndstagande mot föregående generationer.

Heminredningen hos civilingenjörer och civilekonomer uppvisar en mer blandad stil. Soffgruppen och bokhyllan med modern hemelektronik har man gemensamt med arbetarhemmen. Dock är möblerna i allmänhet mer påkostade. Matsalsmög-

lerna är tecken på ett mer formellt umgänge jämfört med övriga undersökningsgrupper. I konsekvens med detta gjordes också intervjuerna med arbetarna oftast i köket, medan tjänstemännen placerade intervjuaren i soffan. Hos några ingenjörer och ekonomer gav heminredningen uttryck för en exklusiv smak och betydande ekonomiska resurser. Det var personer med paradvåningar som möblerade sina hem med antikviteter. Vanligast var emellertid att heminredningen hos tjänstemännen visade upp ett modernistiskt och lättstädad ideal, som symboliserar ett slags samhörighet med arbetet inom framtidsinriktade branscher.

Vårdfolkets heminredning speglar både deras svagare ekonomiska ställning i samhället och ett estetiskt ideal som sammanfaller med deras uppvärdering av äldre bostadsområden. Ofta förekommer avlutade loppmarknads-möbler och lagerbokhyllor i hemmen, en miljö som när det gäller daghems-personal uppvisar påfallande likheter med deras arbetsplatser. Gammalt är bra, men det rustika attraherar allra mest bland dessa yrkesgrupper. Mahognymöbler uppfattas som borgerliga. Inte heller kristallkronor ses som något eftersträvt för hemmet. Inredningen används snarare för att visa på vårdfolkets klassmässiga hemhörighet. Högskoleutbildning ger dock vårdfolket självförtroende att visa upp sina loppmarknadsfynd i hemmet.

Staden

Arbetarnas förhållande till staden präglas av deras uppväxt i miljonprogrammets förorter. De intervjuade

bekymrar sig mycket mer för hur man skall ta sig in på småhusmarknaden än för att antalet arbetare i minskar i innerstadsområden. Stadens centrum förknippas med nöjen och rekreation. Centrum är en miljö man besöker.

Arbetarna har fler närboende släktingar än övriga undersökningsgrupper. Speciellt är också att nätverken innehåller barndomsvänner som gör att deras liv mer präglas av kontinuitet än uppbrott. Inget av de intervjuade arbetarhushållen har dock släktsammanhållning som mål för boendekarriären. Men i väntan på småhuset, som är målet för boendekarriären, är närhet till släkt och vänner ofta utslagsgivande för valet av bostadsområde. Tydligast framträder detta mönster hos arbetarkvinnorna som är den resurssvagaste gruppen i undersökningen. Släkt, arbetskamrater, barndomsvänner, grannar och kunder i butiken ingår i närmiljön. Här i förorten återuppstår fläckvis en livsstil med stark lokal förankring, liknande den klassiska arbetarkulturen. Det finns ingen motsvarighet hos tjänstemän och vårdpersonal. Mörck konstaterar att det finns en särskild sorts stadsliv bland arbetarna i Göteborgs förorter som inom forskningen brukar kallas för den urbana byn. Miljön är staden, men nätverkens struktur följer ett mönster som är karakteristiskt för lokalsamhällen.

Stadens centrum har mutats in av medelklassen. Ingenjörer, ekonomer och vårdyrken har starka band till innerstaden. Dessa grupper har, till skillnad mot arbetarna, en mångdimensionell anknytning till stadens kärna och dess utbud av aktiviteter. Vårdfolkets låga inkomster kompen-

seras genom att man skaffar sig tillträde till ett rikt utbud av kultur, föreningar och utbildningar. Befolkningsunderlaget gör det möjligt för vårdfolket att finna gott om likasinnade. Hos ingenjörer och ekonomer är däremot banden till centrum länkade till studentboende, utbildning och nöjen fram till familjebildning. Som förälder och barn är villaförorten deras livsmiljö. De stadsromantiska strömningarna är förvånansvärt svaga hos tjänstemännen i det privata näringslivet. Kopplingen mellan ett rikt kulturutbud i staden och ett blomstrande arbetsliv får ett begränsat stöd i intervjuerna med ingenjörer och ekonomer. Intresset för en mer omfattande kulturkonsumtion finns egentligen bara hos vårdfolket, den offentliga sektorns människor. Målet för deras boendekarriär är en centralt belägen hyresrätt i den äldre bebyggelsen av landshövdingehus eller stenhus. Ägande ses som något fult. För att komma i åtnjutande av dessa hyreslägenheter krävs inte pengar i första hand, utan tillgång till nätverksresurser, envishet och förmåga att hantera hyresvärdar och bostadsförmedling. Det är detta kulturella kapital som gör att vårdfolket trots låga inkomster kan skaffa sig lägenheter i attraktiva bostadsmiljöer med innerstadslägen.

Familjen

Arbetarna bor i områden som utmärks av sociala problem. Men de som bor mitt bland problemen uppvisar liten oro för egen del. Det är främst bland angränsade radhus- och villaområden man upplever risk för överfall och känner oro. Även om

man inte är orolig för egen del känner man oro för hur det skall gå för barnen. Särskilt hos kvinnor i arbetarfamiljer finns en kraftig längtan bort från miljonprogrammets bostadsmiljöer. Att skydda barnen är viktigt för dem. Bland arbetarna är det alltså familjerna som är mest missnöjda med bostadspolitiken. Hos ensamstående och barnlösa par saknas däremot i stort sett kritik.

Bland vårdfolket handlar kritiken främst om trångboddhet och den dåliga luften i innerstaden. Men man vill inte flytta. Att bo kvar ses som en motståndshandling. Bostaden förvandlas till ett redskap i den politiska kampen om makten över stadsrummet. Politikerna skall tvingas att förbättra luften. Civilingenjörer och civilekonomer upplever inga större nackdelar med sitt boende. De har fått vad de vill och är nöjda. Dålig luft och olämpliga uppväxtmiljöer för barn uppfattas som okomplicerade anledningar till byte av bostad. Det rör sig om problem som kan lösas på ett positivt sätt. Boendet ligger inom den del av livet man kan styra. Att vårdfolket och näringslivets tjänstemän bor där de vill är uttryck för ett klassmönster. Mörck noterar att samhället helt enkelt är organiserat på ett sådant sätt att ekonomiskt och kulturellt starka grupper har lättare att förverkliga sina målsättningar med boendet.

Bostadspolitiken

Mörck har studerat de intervjuades flyttningsmönster och bostadsmål och sökt finna motiven för deras handlande. Det är i spänningsfältet mellan klasstillhörighet och indivi-

ders val som flyttningsmönster blir intressanta att beskriva och tolka som generella fenomen i staden. Överallt finner han avtryck från den förda bostadspolitiken. Den svenska bostadspolitiken skiljer sig i några betydelsefulla avseenden från andra likvärdiga länder. En skillnad är det breda urvalet av hyresrätter i flerbostadshus. Det är förhållandevis få i Sverige som äger sina lägenheter. Tonvikten på hyresrätt påverkar både människors bostadsmål och möjlighet att göra boendekarriär. Så hade t. ex. familjerna i undersökningen troligtvis haft större möjlighet att förverkliga sina önskemål om det byggts fler småhus i stället för flerbostadshus. Enligt Mörck är förortsmammornas oro för sina barn det största enskilda välfärdsproblemet i undersökningen. Denna grupp önskar större kontroll över närmiljön, något som de tror kan uppnås i småhusområden. Själva är de uppväxta i förorternas miljonprogram och bär med sig negativa erfarenheter av dessa bostadsområden. Men det är inte så lätt att flytta. Bristen på billiga småhus är en konsekvens av den förda bostadspolitiken som innebär att stora delar av arbetargrupperna aldrig kommer att kunna förverkliga sina bostadsmål.

Vad som är för- och nackdelar med den förda bostadspolitiken rymmer många dimensioner. En hög andel hyreslägenheter underlättar människors rörlighet och möjlighet att välja bostad. Enligt Mörck finns det belagda samband mellan välfärdsstatens storlek och det privata bostadsägandets omfattning. När ägandet blir den dominerande upplåtelse-

formen tenderar det att skapa starka krav på framgång i familjebildning och boendekarriär. Den som då misslyckas riskerar att bli utpekad som avvikare, ett fenomen som t. ex. drabbat den ensamma mamman i England. Den långtgående hushållsplittringen i Sverige bör på motsvarande sätt ses i relation till boendet. En god tillgång på hyreslägenheter lämpliga för småhushåll kan antas underlätta hushållsplittringen i städerna.

Den växande segregationen med en alltmer ensidig befolkning av medelklass i innerstadslägen och arbetarklass i ytterstadsområden är en problematisk utveckling på flera sätt. Men utvecklingen är inte entydig. Det självvalda kategoriboendet kan ses som segregationens positiva sida. Livet blir enklare när man bor bland likar. Tydligast framträder detta bland vårdfolket och välutbildade tjänstemän i det privata näringslivet. Vanligtvis vill dock inte dessa yrkesgrupper bli identifierade med en segregerad miljö. Att söka gemenskap på basis av likhet kan se ut som en självmotsägelse i ett individualiserat samhälle.

I undersökningen sägs bostadspolitiken stödja ett speciellt boende och underlätta för vissa grupper att förverkliga sina mål, medan andra former av boende begränsas och försvåras. Vårdfolket är exempel på hur nya boendestrategier utvecklas i syfte att förverkliga bostadsmål hos framväxande grupper i samhället. De som entydigt framstår som förlorare genom den förda bostadspolitiken är arbetarfamiljerna som vill lämna miljonprogrammets flerbostadsmiljöer

till förmån för småhuset, ett mål som är svårt uppnå så länge som satsningen på flerbostadshus prioriteras. Den grupp för vilken den sociala bostadspolitikerna en gång skapades visar sig således vara missnöjd med dess resultat i form av flerbostadshus i ytterstadsområden.

Kommentarer

Magnus Mörck drar slutsatsen att bostadspolitikerna har missgynnat arbetarfamiljerna, som inte kan uppfylla sitt livsmål att bo i småhus förrän barnen vuxit upp. Här är viktigt att påpeka att intervjuerna gjordes under 1986 och 1987. Den satsning på flerbostadshusbyggande som omtalas i boken slutade för flera år sedan, då räntesubventionerna till bostadsbyggande avvecklades. Hyrorna har höjts drastiskt från och med 1990, på grund av minskade subventioner och ökad beskattning av boendet genom moms och fastighetsskatt. Bostadsbyggandet har i princip upphört. Låg inflation och hög realränta, höjda skatter och taxor har också fördyrat småhusboendet. Bostadspolitikerna finns inte längre i den form som vi tagit för given under åren 1965 till 1990. Hur de olika gruppernas bostadsstrategier ser ut idag skulle vara intressant att få veta.

Har de hårdnande villkoren på arbets- och bostadsmarknad slagit sönder de mönster som beskrivs?

Boken är rolig att läsa med smidigt återgivna citat och infallsrika kommentarer till de olika livsstilarna och de strategier som följer av dem. Vi har fått många "javisst, så är det"-upplevelser under läsningen. Det är behagligt och underhållande, men det är också ett problem hos framställningen. Att Mörcks undersökningsmetod bygger på fokusering av olikheter mellan grupper, typer, ger det paradoxala resultatet att grupperna framställs som mycket homogena. Inom varje grupp är likheterna slående, så som de framställs i texten. Vi saknar en diskussion av problemen med att i forskningsprojekt sammanföra olikheter till typer. Allt som avviker från typen kan lätt förbises, inte tas upp för vidare studium. Sådana avvikelser kan vara de sprickor i mönstren som visar på begynnande förändringar och nya strategier.

Föreställningen att göteborgare är individer som fritt formar sin egen framtid får inget stöd i denna undersökning. Intervjuerna visar på ett nästan skrämmande tydligt sätt i hur små steg en persons liv kan förändras, när väl grundläggande beslut om yrkesval

och partnerval är fattade. Dessa styrs för övrigt av social bakgrund och uppväxtmiljö. Att Medelssvensson är en figur som kan anses död, glömd och inte längre bor här en sak. Men vem är den nya grannen? I stället för Medelssvensson förefaller det finnas en mer sammansatt skara av Medel-Brante-fjärd/Kazemian, Medel-Pettersson och Medel-Peltonen/Silfvergren som flyttat in småhusområden, innerstads-lägen och miljonprogrammets ytterstadsområden.

Det finns en slags lokalpatriotisk ton i undersökningen. Kanske måste man vara göteborgare för att till fullo uppskatta boken. Åtminstone underlättar det läsningen att känna till Göteborg och dess bebyggelseutveckling. De stadsdelar, restauranger, pubar och platser som förekommer i boken är laddade med betydelse och personliga erfarenheter. Det är också med igenkännandets trygga förvissning som en av oss läser om göteborgarnas varierande mål för sitt boende.

Den andra känner inte riktigt igen sig, mot sin stockholmshorison. Kanske skulle det varit svårare att göra en så entydig beskrivning av boende och livsstilar om studien till exempel utförts i Stockholm?

Magnus Rönn
tekn. dr, forskare
inst. för Arkitekturens form och teknik,
KTH

Inga Britt Werner
doktorand
inst. för Arkitekturens form och teknik,
KTH